

GÖSTERGEBİLİMSEL İŞLEVLER AÇISINDAN NİNNİLER

Semiological Functions of Lullabies

Les berceuses d'un point de vue sémiologique

Doç. Dr. Zeki KARAKAYA**

ÖZET

Bu çalışmada ninnilerde anlamı meydana getiren metin içi ve metin dışı göstergelerin işlevleri araştırılmıştır. Araştırmada önce ninnileri diğer şiir türlerinden ayıran karakteristik özellikler ele alınmış, daha sonra anlamı oluşturan yapısal katmanlar deyişbilim ve edimbilim çerçevesinde incelenmiştir. İnceleme sonucunda ninniye işlevsel hale getiren en önemli faktörün "açık yapı" özelliği olduğu tespit edilmiştir. "Açık yapı"nın ninniye metin, sesletim, alıcı ve verici sayesinde süreklilik kazandırdığı anlaşılmıştır.

Sonuç olarak ninnilerin psikoloji, biyoloji, tıp, eğitim, müzik, edebiyat, ilahiyat, iletişim gibi bir çok alanda çok yönlü işleve sahip oldukları görülmüş ve bu alanlarda ayrıntılı çalışmaların yapılması tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Halk ninnileri; göstergebilim; metiniçi ve metindışı göstergeler; işlevsel anlam; açık yapı.

ABSTRACT

In this article, the functions of the fictive and non-fictive elements (signifiers) which constitute meaning in folk lullabies have been studied, and the characteristics which distinguish lullabies from other kinds of poems have been examined. The deep and superficial structures which form functional meaning have been investigated in the light of stylistic and pragmatic criteria. It has been found that speech acts play an important role in creating functional meaning. The results of this study show that "open structure" is the most important factor in rendering the lullaby functional. Open structure enables lullabies to achieve continuity in terms of text, utterance, and communication.

In conclusion, it is stated that lullabies have multiple functions relating to many fields, such as psychology, biology, medicine, education, art, literature, communication, religion, etc., and that it is advisable for researchers to conduct detailed studies connected to the lullaby in the above mentioned fields.

Key Words

Folk lullabies; semiotics; fictive, non-fictive indicators; functional meaning; open structure.

GİRİŞ

20. Yüzyılda metin üst kavramı yeniden gözden geçirilmiş ve işlevsel bağlamda ele alınmıştır. Sadece metin içindeki edebî ve dilbilimsel özelliklerin araştırılması metnin işlevinin belirlenmesi için yeterli değildir. Artık hiçbir yapı tek bir kalıp altında incelenmemekte; hem dilsel hem de estetik öğeler birlikte değerlendirilmektedir. Buna atıf yapılarak

yoluyla okuyucuyu da katmak gerekecektir. Kısaca *metiniçi* öğeler ile *metindışı* öğelerin tutarlılığı önemlidir. Bu tutarlılık, metnin bütün birimlerini içine alacak düzlemin görülebilmesi demektir (Bkz. Yücel 1995: 72; Karakaya 1998: 10; Eco 1972: 213; Morris 1981: 114; Lotmann 1972:11-118).

Bu çalışmada ninnilerde işlevsel anlamı meydana getiren metiniçi ve me-

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

tindışı göstergeler incelenecektir. Anlamı oluşturan bağlamları ortaya çıkarabilmek için iki temel düzlemde araştırma yapılacaktır. İlk olarak şiirsel düz metinler ve metinlerin söyleniş biçimleri incelenecektir. Ninnilerin söyleniş biçimlerini meydana getiren dilsel özellikler en küçük ses biriminden başlanarak en büyük yapı taşına kadar deyişbilim çerçevesinde ele alınacaktır¹ Daha sonra edimbilimsel bir bakış açısıyla işlevsel anlamı meydana getiren metindışı göstergelerin yeri ve önemi belirlenmeye çalışılacaktır. Bunlar arasında müzik göstergeleri önemli bir yer tutmaktadır. Son olarak ana metin ve yan metin içindeki sözeylemlerin çözümlemesi yapılacaktır. Sözeylem kuramında iletişimin temel öğeleri sözcük ya da cümle değil, konuşma eylemidir. Kuram aynı zamanda dilin ruhsal olaylar ve durumlarla iç içe bulunan bir söz ve eylem bütünü olduğu düşüncesini ileri sürer (Bkz. Aksan 1999: 153). Ninni, çoğu zaman onu söyleyen kişinin sözel eylemidir ve ruh halini yansıtır. Bu nedenle işlevsel anlam üzerinde etkili olan durumsal sözeylemlerin de tespit edilmesi gerekmektedir.

Kısaca bu çalışmada önce ninnilerin ayırdedici özellikleri incelenecek daha sonra, işlevsel anlamı meydana getiren derin ve yüzeysel yapılar göstergebilim, deyişbilim ve edimbilim açısından ele alınacaktır. Yaptığımız çalışmada çoğulcu bir yaklaşımda bulunulacaktır: Ninni metinlerinin yanı sıra ahımlama estetiğinden hareket edilerek, ahımlama sonucu ortaya çıkan ninniler incelenecektir. Çalışmada edebiyatbilim, dilbilim, deyişbilim, göstergebilim, müzik ve eğitim bilimin iletişim unsuru (sözlü, sözsüz) kabul ettiği gösterge ve göndergeler veri olarak kullanılacaktır.

1. Ninnilerin Ayırdedici Özellikleri

Anadolu Türkçesinde “nennen yapmak” ve “nen yapmak” fiilinden türetilen ninni kelimesi, Divanü Lügati't Türk'te “balu balu” olarak geçer (Kaşgarlı Mahmud 1982 1941: c.3. 232). Anadolu dışında ise “laylay, leyley leyley, nenne, elle, eldiyi, ayya, nany, allay, urug öpeyler” gibi çeşitli isimlerle söylenir (Bkz. Artun 2000:47; Çelebioğlu 1982:11). Batı dillerinde ninni; Almanca da “Wiegenlied”, Fransızca da “berceuse” ve İngilizce de “lullaby” kelimeleriyle ifade edilir.

Ninnilerin ortaya çıkışıyla ilgili kesin bilgiye sahip değiliz, fakat ninnilerin oluşumunda bebeğin birinci derecedeki akrabalarının -başta anne olmak üzere *nine, anneanne, babaanne, teyze, abla, yenge gibi* kişilerin- rol aldığı kesin olarak bilinmektedir (Artun 2000: 47). Ninniler, sosyal ve kültürel olayların değişikliğe uğramalarından dolayı tarihi gelişim süreci içerisinde asıl şekillerini koruyamamışlardır.

Ninniler edebiyat içinde çeşitli şekillerde sınıflanmaktadır. Öncelikle, sözlü edebiyat geleneğine dayandığı için halk edebiyatı içinde yer alır. Edebiyat bilimciler ninnileri halk edebiyatı içinde çeşitli kapsamlarda incelemişlerdir: Mustafa Ruhi Şirin (1990:3) ninni şiirleri antolojisi niteliğinde olan “Ninni Bebeğim Ninni” adlı eserinde “*Annenin bebeğine mırıldanmaya başladığı ilk nağmeli söz*” diyerek ninniye “*Anne Edebiyatı*” içinde incelemiştir. Şirin ninnilere folklorik özelliklerinden dolayı “*Beşik Türküleri*” de demiştir (Bkz. Şirin 1990:1). Amil Çelebioğlu da (1982: 10) ninniye “*Anne Türküsü*” kapsamında ele almıştır. Çocuklar için söylenen şiirler çocuk edebiyatına dahil edildiğine göre

ninniler çocuk edebiyatı içinde yer alan çocuk şiiri kapsamına sokulabilir. Nitekim Güllü Yoloğlu (1999: 106) ninniye çocuk folkloru içinde lirik bir tür olarak ele almıştır.

Ninniler yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından hemen hemen aynı şekilde tarif edilmiştir. Aşağıdaki tariflerde bu benzerlik açıkça görülür:

Ninni en az iki – üç aylıktan üç – dört yaşına kadar annenin çocuğuna onu kucağında ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak için yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir. (Çelebioğlu 1995: 9)

Çelebioğlu'nun yaptığı bu tarifte ninni, çocuğu daha çabuk ve kolay uyutan, susturan ve ruhsal durumunu yansıtan bir işleve sahiptir. Erman Artun'un (2000: 47) yaptığı ikinci tarifte de aynı yapısal ve işlevsel özellikler vurgulanmıştır:

Çocukları büyüten, nine, anneanne, babaanne, teyze, abla, yenge vb. gibi yakınların çocukları uyutmak için belli bir ezgiyle söyledikleri manzum ve mensur sözlerdir.

Ninniler tür ve şekil özelliği açısından belli bir ritim ve ezgiyle söylendikleri için daha çok lirik şiir tarzında yazılmış olup, mensur şiir çeşitleri de bulunmaktadır (Bkz. Artun 2000: 47). Ninnilerin dili, yaşayan halk dilidir. Kelimelerin çoğu kolay söylenebilen konuşma dilinden seçilir. Biçimsel yapısı çok basittir. Basit vezne sahiptir ve çok değişkendir. Bir çok şekilleri bulunmakla beraber ninniler, genellikle mani şeklinde dörtlüklerden meydana gelir ve 7-8 hece sayısıyla türküyeye benzer. Fakat iki mısra-

dan oluşan veya sıralar halinde yazılmış ninniler de vardır. Yalnız ninnilerin zengin ses ve kafiye düzenleri vardır. Çoğu zaman kafiye düzeni aa, bb şeklinde eşlenir.

Ninnileri diğer şiirlerden ayıran özellikler şunlardır: Ninniler çok eskiye dayanır, ağızdan ağıza aktarılır, uzun ömürlüdür, yapısında değişkenlik gösterebilir, anonimdir, içinde bulunan şartlara ve söyleyen kişilere bağlı olarak oluşur, üslup elemanları (söz sanatları) basittir, bireysel olayları aktarır, anlam veya mantık bağlantısı olmayan ses tekrarları vardır, bilgi verici özelliği azdır, söyleniş biçimiyle (müzik, nağme) şiir belirgin ve düzenli hale gelir, yani ses tekrarlarının bozduğu kafiye düzeni, müzik eşliğinde düzene sokulur, rahatlatıcı (tedavi edici) bir ritme sahiptir. Ninniler sesletim özellikleriyle de diğer şiir türlerinden farklıdır. Monoton bir sesletim vardır. Monoton ses çocuğu sakinleştirir ve dinlendirir. Bazen benzer monotonluğa sahip farklı kelimelerin (Eeee eee, hu hu huu, pış pış gibi) bir araya getirilmesiyle mısralar oluşturulabilir.

Ninniler çok yönlü işleve sahip oldukları için konuları da çeşitlilik gösterir. Daha çok bebeğin durumunu ve annenin ruhsal halini içeren konular seçilir. Ninnilerin konusu bebek veya çocukla, çocuğun yakınlarıyla, evde bulunan kişilerle, o anda evde oluşan durumlarla veya olayla ilgili olabilir. Konu bazen bebeğin kız veya erkek oluşuna göre değişmektedir. Genel olarak ninniler sosyokültürel içeriklidir. Bu kapsamda en çok dinî ve milli ninniler dikkat çeker. Ninnilerde en çok sevgi, üzüntü, ayrılık, dilek, temenni, vaat, şikayet, tehdit, korkutma konuları işlenir (Bkz. Artun 2000:47, 48).

Çelebioğlu (1982:20), ninnilerin ko-

nularını kısaca şöyle özetlemiştir: Dinî, kudsi ve fikri mahiyette ninniler. Dinî ninnilerin çoğu “şükür, dua” amaçlı olarak yazılmıştır. Efsane ve ağıt türünden ninniler; dilek, temenni, sevgi ve alâka ifade eden ninniler; vaat, övgü, yergi, korkutma, şikayet, tehdit ve teessür içeren ninniler; ayrılık ve gurbeti konu eden ninniler.

Ninniler işlevleri bakımından da çok yönlüdür: Kısaca ninniler, ruhsal gelişimi olumlu etkiler, bu bağlamda rahatlatıcı, güven verici, telkin edici, motive edici ve caydırıcıdır. Biyolojik olarak uyumayı destekleyici bir etkiye sahiptir, biyolojik büyümeyi kolaylaştırır. Tıbbi olarak bazı rahatsızlıkları engelleyici rolü vardır: Psikolojik rahatlama, fiziksel rahatlamayı beraberinde getirir. Çocuğun çok yönlü olarak eğitilmesine katkıda bulunur: Sanat ve edebiyat eğitimi açısından estetik yetiyi geliştirir. Güzel konuşmaya aşina eder. Anne ile olan maddi ve manevi bağlarını güçlendirir. Sözlü ve sözsüz iletişim yanında dil yetisini ve becerisini geliştirir. Dinî içerikli ninniler çocukların inancı üzerine olumlu etki yapar. Çocuğu daha kolay sosyalleştirir.

2. Yapısal Katmanlar

2.1. Yüzey yapı: Sözdizimsel özellikler

Ninnilerin belirli söyleniş biçimi vardır; bir nağme eşliğinde söylenir: Bu nedenle sözdizim içinde en küçük birim ses olmaktadır. Ninnilerin ses çizgisi toplumlara göre farklılık gösterir. Bu farklılık daha çok makam ve ritimde görülür. Bu da zenginlik sayılmaktadır. Şirin (1990: 2), Türk ninnilerinin makamını hicaz, ritmini de sofyan olarak belirtmiştir. Ancak Hüseyini, Uşşak ve Rast makamında ninniler de vardır. Türk ninnilerinin sesletimi tizden pese doğru gi-

der ve peste nağmeli bir söyleyişle gerçekleşir.

Ninnilerin ilk mısraları tipik bir yapı özelliği gösterir. Başlangıçta beşiği harekete geçirmek için bir giriş yapmak gerekir. Bu giriş genellikle ses tekrarlarıyla yapılır. Türk ninnilerinde çok rastlanan ses tekrarları şunlardır: „E; Eee eee eee eee; ninni veya nenni, dandini dandini, huu huu huu; hoppala hoppala, pış veya piş”. Ninni başlangıçlarında yer alan ses tekrarlarının anlamsız ifadelerden oluşması kafiye düzenini bozabilir; yani ritimsel dağınıklık meydana getirebilir. Vezindeki bozukluk müzik aracılığıyla giderilir. Nağme içerisinde ahengi sağlayan veya düzeltici role sahip olan seslilerdir. Çünkü sesliler müziğe göre kolay şekillenir ve kolay okunur. Sesliler içinde de çoğunlukla ince ünlüler ahenk verirler (asonanslar).

Aşağıdaki ninniye ses açısından inceleyecek olursak:

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Eee Eee eee eee
huu huu huu huu
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni
E bebeğim eee
E bebeğim eee²

Görüldüğü gibi çoğu zaman sesliler sessizler üzerinde baskındır. Sessizler içinde de yumuşak sessizler daha çok yer alır. Bu metinde d, b, s, g, l, m, n, y sessizleri sık görülmektedir.

Ses tekrarları tek başlarına kullanıldıkları gibi, tekerlemelerle, anlamlı kelimelerle veya nakarat halinde de bulunabilirler: Bu ninnide “Dandini dandini dastana/ Danalar girmiş bostana” bir

nida ve bir hitap unsuru olarak kullanılmıştır. “E bebegim eee / E bebegim eee” ise bir nakarattır. Girişi oluşturan tekrarlar daha sonra gelen dizelere kafiye hazırlığı yapar. Bu kalıplar aynı zamanda “*ahenge tempo tutan bir musiki karakteri de taşırlar*”. (Bkz. Çelebioğlu 1995: 18)

Sıralar halinde yazılmış ninnilerde mısraın başında veya sonunda ses tekrarları yer alabilir: “E,e,e kızım!; Ninni yavrum ninni e, e, e; E, yavrum el; Ninni yavrum ninni;” Bu sesler bazen kafiye oluşturmak için eklenmekte, bazen de kulak kafiyesi işlevi görmektedir. Ses tekrarının her satırda yer aldığı ninniler de vardır:

Dağlar yarısı ninni,
Evler dolusu ninni,
Anasının kuzusu ninni!

Ayrıca ses tekrarları melodiyi oluşturmak için istenildiği kadar uzatılıp kısaltılabilir. „Hu hu huuu, pış pış,pış; e, e,e,eee; Eee, eee, eee“. Ninnilerde tekerleme haline gelmiş ses tekrarları da vardır. Bu ninnide „Dandini dandini dastana“ tekerleme biçiminde bulunur. Bu tekerlemelerin ilginç bir özelliği vardır; üçüncü kelime kafiye oluşturmak için çeşitli ses ve kelimelerle birleştirilmektedir.

Dandini dandini dastana
Danalar girmis bostana
Dandini dandini danaylı
Altın beşik hamaylı
Dandini dandini danalı bebek
...

Yukarıda yer alan kısa ses tekrarlarını morfolojik olarak inceleyecek olursak, çoğunun işlevsel bir anlamı olduğu görülecektir: Örneğin “hu” Allah’ı, “pış”

susmayı, “ninni veya nenni” uyumayı çağrıştırmaktadır.

Ninni dizeleri genellikle düz ve akıcıdır. Bunun nedeni seçilen kelimelerin çoğu zaman tek heceli veya kısa olmasındandır; bu tür kelimeler kolay ritim ve melodi oluştururlar; aynı zamanda mola vermeye uygundur. Gerçi çok heceli kelimelerde de mola verilebilir, fakat o zaman ahenk bozulabilir.

Ninnilerde yer alan kelime grupları çeşitlidir. Daha çok isimler bulunur: isimler bebeklik veya çocukluk konu alanlarıyla ilgilidir. İsim olarak kullanılan ilk sözcükler hitap sözcükleridir: En yaygın olarak “Yavrum, bebeğim, kızım, oğlum, kuzum, çocuğum” gibi sözcükler kullanılır. Bunların yanında çocuğun adı da söylenebilir. Çocukları ifade eden isimlerde küçültme ekleri de kullanılır: “yavrucak, yavrucuğum, küçücük” gibi. Ninnilerde bulunan küçültmeler bebeklerde veya alıcıda duygusal bir etki bırakır. Özellikle annenin iyelik zamiriyle küçültme ekini (yavrucuğum) kullanması duygu değerini artırır.

İsimlerden sonra en çok kullanılan sözcükler kelime yapılı ses tekrarlarıdır. Yukarıda belirtildiği gibi tekrarlar daha çok müziksel bir araçtır ve vurgulanması gereken kelimenin ses etkisini kuvvetlendirirler. Ninnilerde anlamlı kelimeler de tekrarlanır. Dizelerde sürekli olarak vurgulanan veya işaret edilen (Rekapütasyon) bir veya birkaç önemli kelime olabilir. Bu kelimeler her zaman isim değildir; bazen zamir, bazen de eşanlamlı kelimelerdir. Vurgulu kelimelerin kullanılmasındaki en önemli amaç ritim, ahenk oluşturmak ve dolayısıyla melodi gücünü artırmaktır. Kelime tekrarları bazen de nakarat görevi yapabilirler.

Ninnilerde hareket bildiren fiiller sık kullanılır. Ninnilerde anlatılan bir

hikaye vardır. Hikayelerde yer alan fiiller genellikle bir istek veya buyrum (uyusun, büyüsün, yürüsün, oynasın) bildiren sözeylemlerdir.

Ninni metinlerinde en az kullanılan kelime çeşitleri sıfatlardır: sıfatların az olması ninnilerin basit bir yapıya sahip olduklarının göstergesidir. Sıfatlar daha çok betimlemelerde kullanılır. Betimlemeye dayalı anlam öbekleri ise karmaşık yapı özelliği gösterirler. Ninnilerde zamirlere de sık rastlanır. Bilhassa iyeelik zamirleri yer alır: “yavrum, kızım, oğlu, bebeğim vb.” Ninni dizelerinde az bulunan kelime çeşitlerinden biri de bağlaçlardır. Ninnilerde yan yana dizilen birbirinden bağımsız kelimeler de (ses tekrarları, kelime tekrarları, nakaratlar) vardır. Ayırımlar bağlaçlar yerine noktalama işaretleriyle yapılır.

Ninnilerin cümle yapısı basittir: Cümleler karışık değildir, yan yana dizilen cümleler yoktur. Yarım cümleler azdır. En çok görülen cümle çeşitleri düz ifade ve emir cümleleridir. Emir cümlelerinde buyrum özelliği vardır: çocuk belirli eylemleri yapması için uyarılır. Emir cümleleri sadece çocuk için kullanılmaz: çocuğa istenilen eylemi yaptırmak için kötü kişilere veya hayvanlara da emredilir: “Kedi gitsin! Köpek gitsin! Öcü gitsin!”

Ninnilerde az da olsa soru cümleleri bulunur:

Bahçedeki nar mıdır?
Yanakları al mıdır?
Bebeklerin içinde,
Yavrum gibi var mıdır? Ninni!

(M. R. Şirin)

Bazı soru veya emir cümleleri cevap gerektirebilir. Örneğin “Uykudan mı uyandı?”

Cümleler kısadır; cümlelerde geçen kelimelerin sapma özelliği azdır. Kelime-

lerin normal kullanımının dışına çıkılmaz, çıktığı takdirde başka şiir özelliği gösterir.

Ninnilerde noktalama işaretleri de kullanılır; virgül kıta içindeki dizeleri birbirinden ayırır; her mısradaki anlam birbirinden farklı olmasına rağmen virgül ile sıralanır. Kıta işlevsel anlam açısından ele alınır; her kıta bir bütündür, dizelerdeki anlam farkı göz önünde bulundurulmaz, dizeler tüm kıtadaki anlamın bir parçası olarak görülür. Ninnilerin söylenmesi esnasında virgül durak görevi de yapar. Nokta ise az kullanılır; daha çok bir konunun bittiği yerde konur. Ninnilerde birden fazla konu yer almadığı için noktaya gerek kalmaz. Ninnilerde soru işareti sık kullanılır. Bazı ninniler soru, bazıları da soru cevap biçiminde yazılmıştır. Ninniye diğer şiir türlerinden ayıran bir özellik de hemen her kıtanın ünlem işaretiyle bitmesidir. Ninni metinleri sesletim göz önünde bulundurularak yazıldığı için belirli bir tonlamayla biter. Vurguyu veya tonlamayı en iyi ifade eden noktalama işareti ünlem işaretidir. Ünlem işareti aynı zamanda noktanın yerini tutmaktadır. Ayrıca duygusal içerikli cümlelerde ünlem işareti kullanılır.

Ninnilerin ilk cümleleri genellikle ses tekrarlarından oluşur. Daha önce belirtildiği gibi bunlar yapı anlamlı ses veya kelimelerdir; yani müziksel işlevleri vardır, melodi oluştururlar.

Laylay bala laylay
İllallah bele laylay,
Ben güzel laylay çektim,
Herkes de çeksün bele laylay!

(s. 183 Kars)

Ninninin duygu yükünü artırır. Bu cümleler bazen sonda da tekrarlanır. Baştaki cümlelerde bazen bir hitap var-

dır, genellikle çocuğa hitap eder. İkinci ve üçüncü mısraların cümle tipleri birbirine benzer veya yakındır. İkinci ve üçüncü cümlede bir olay veya bir hikaye anlatılır. Olayın konusunu oluşturan motifler de burada bulunur. Genellikle üçüncü cümle ikinciye bağlıdır. Ayrıca her cümle kendi başına bağımsız da olabilir.

Halk edebiyatında yer alan ninniler çoğu zaman tek kıtalıdır. Yalnız çok kıtalı ninniler de vardır: bunlar ilk kıtanın alternatifleri gibidir. Dörtlüklerden başka zincirleme yazılan ninni çeşitlerine de rastlanır. Bunlar belirli bir çerçeve ile sıralanmıştır.

Elma attım yuvarlandı,
Ninni yavrum ninni,
Gitti beşiğe dayandı,
Ninni yavrum ninni,
Beşiğin ipi kırıldı,
Ninni yavrum ninni,
Beşikte yavrum uyandı,
Ninni yavrum ninni,!

Sıralı ninnilerde fazla mısralar başta veya sonda ses tekrarı, cümle tekrarı veya nakarat olarak yazılabilir.

Hu, huu, hu kuşu
Ben çıkamam yokuşu
Çalılıklar yuvası
Mama getirir bebeğimin baba-
sı/anası

E, e, eeeeeeeeeeeeeeee, e
Ninni benim yavruma ninni

Dandini dandini dastana
Kuzular girdi bostana
Kov bostancı danaları
Yemesin mamaları
E, e, eeeeeeeeeeeeeeee, e
Ninni benim yavruma ninni

Her nakaratın arasına, “eee... eee...ee.” ya da “huu hu,” ekleyerek uzatmak mümkündür.

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Eee Eee eee eee
huu huu huu huu
Uyusun da buyusun ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni
E bebegim eee
E bebegim eee

Ninnilerde mısralar cümle şeklindedir. Bir cümle bir mısrada biter. Cümle mısraın ortasında bitmez. Bunun bir nedeni de ninnilerin basit ve sade bir üsluba sahip olmalarındandır.

Çelebioğlu (1995:16) ninnilerin nazım şekillerini şöyle özetlemiştir:

... nazım şekli bakımından daha ziyade mani tarzında teşekkül ettiğini, bunun dışında “ninni yavrum ninni” terennümü hariç, en az iki mısralı ve daha fazla mısralı uzun parçaların, müsel sel örneklerinde mevcudiyetini; gerek kafiye kelimeleri gerek kafiye tertibi yönünden zengin bir kafiye düzeni bulunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca tahkiyevî olan parçalarda, destan tarzı veya mani katarı, yahut daha değişik şekillerle karşılaşmak mümkündür.

Ninni şiirlerinde söz sanatları veya belagat unsurları çok az kullanılır. Ninninin alıcısı konumunda olan çocuk soyut kavram edinim döneminde değildir; dil gelişimi de somuttan soyuta doğru gider. Kullanılan söz sanatları veya belagat içeren ifadeler varsa, bunlar daha çok büyükler içindir. Çocuklar anlamdan çok yapı özellikleriyle ilgilenir: öncelikle sesletimi dinlerler. Yalnız bazen ninnilerde mizahi ifadeler yer alabilir; ne olursa olsun seçilen göstergeler somut olmak zorundadır. Dinî ve millî içerikli ninni metinleri soyut kavramları (Allah, melek, derviş vb.) içerebilir. Bu soyut

kavramlar açık ve kolay olarak somutlaştırılmayan, fakat çok sık kullanılan ve ezberlenebilen dinî göstergelerdir.

2. 2. Derin yapı: Anlamsal özellikler:

Göstergebilim açısından ele alınan anlambiliminin konu alanı çok geniştir: Anlambilim, metin içinde ve dışında yer alan bütün anlam ilişkilerini inceler. Ayrıca metin ile kullanıcı arasındaki ilişkileri de göz önünde bulundurur.

Bilindiği gibi şiirde yoğun bir şekilde sapma yapılır. Göstergeler normal güncel bildirimlerinin dışına çıkarılır. Bir göstergenin göndergesel anlamı yeni bağlamlarla yeni anlamlar kazanır. Bunun yanında dilin şiirsel işlevi (poetic function) vardır (Bkz Aksan 1999: 57).

Ninniler metin özellikleriyle diğer türlerden ayrılırlar. Ninnilerde anlamlı göstergelerin sayısı azdır, dilsel ifadeler daha çok yapısal özellikleriyle anlam kazanırlar. Burada anlamı zenginleştiren unsurlar metin dışı göstergelerdir. Metindışı göstergeler ninninin şiirsel işlevini güçlendirmeye yararlar. Göstergelerinin uyandırdıkları tasarım ve imgeler duygularıyla birlikte yeni bağdaştırmaları meydana getirirler. Bir anlamda göstergelerin işlevleri arasında ninnilerin duygu değerini artırmak da vardır. Yalnız duygu değerini duygusal anlam (emotional meaning) ve insanı etkileyici bir içerik (affective content) bağlamında ele almak gerekir. (Bkz. Aksan 1999: 56, 57; Lyons, J. 1977: 302).

Göstergelerin göndergesel anlamının yanında bir takım tasavvurlarla elde edilen sosyal yükleri de bulunur. Göstergeler; bireysel, toplumsal ve evrensel düzeyde sosyal yüke sahip olabilirler. Bireysel sosyal yük; kişinin doğasına, yetişme çevresine, kültür düzeyine, eğitim durumuna ve ruh yapısına göre şekille-

nir. Bir de toplumun genel değer yargıları vardır. Türk, Alman, İngiliz toplumunun kendine has ortak sosyal ve kültürel değerleri göstergelere anlam verir. Herkes kendi değerlerine göre yorumlama ve dolayısıyla anlamlama yapar, dolayısıyla toplumsal yaşantısı oranında sosyal duygu değerine sahip olur.

Ninni metinleri anlam yapılarına göre incelenirse, şunlar tespit edilebilir: ilk mısralarda ses tekrarları, ses tekrarlarına bağlı olarak farklı biçimlendirilmiş kelime veya kelime grupları bulunur. Bunlar dilbilim açısından anlamsız ve sadece ses etkisine dayanan gösteren veya göndergelerdir. Yapı özellikli kelimelerin düz anlamı, daha doğrusu tanımlanabilir bir anlamı yoktur. Söylenildiği zaman: ezgi, müzik göstergelerine dönüşür ve yan anlam düzleminde duyguların ifade edilmesine yarar. Söyleyen kişinin duyguları ise izafi (emotional meaning) değer taşır, dolayısıyla anlam değeri de izafi olur.

Ninnilerde belirli amaçla söylenen ve işlevsel anlamı olan sesler, ses tekrarları veya kalıp ifadeler vardır: Bunlar annenin veya söyleyenin niyeti ve bu niyetin belirli söyleme tarzına dönüşmesiyle anlam kazanır. Örneğin anne çocuğunu uyutmak istiyorsa “E e e, eee eee eee eee”; susturmak istiyorsa “pış, pış pış” diyecektir. Bu sesler çok çeşitlidir; sevinç, üzüntü vb. gibi duygusal içerikli anlamları çağırıştırırlar. Bunun yanında belirli yansımalar -özellikle hayvan, böcek, kuş sesleri - taklit edilir.

Bütün bunların yanında sözsüz iletişim unsurları da ninnilere eşlik eder. Yer, zaman, durum bağlamında ortaya çıkan sözsüz göstergeler de direkt veya dolaylı olarak ninniye etkiler. Ninnilerin fiziksel aracı olan beşik, salıncak gibi alet sesleri anlama katkıda bulunurlar.

Özellikle beşik kullanılırken söylenen sesler veya kelimecikleri vardır. Çocuk bu ses veya kelimecikleri duyduğu zaman belirli dilsel davranışları gerçekleştirir: “nen, nen, eee, eee” vs. Bu sesler bir durumdan diğerine geçişi sağlarlar: bu tür sesleri duyan çocuk uyuması gerektiğine şartlanır; kendisini uykuya hazırlar ve sonra uyur. Biz bunlara motive edici ve yatıştırıcı sesler de diyebiliriz. Bu seslerin ünlüleri değiştirilerek de (“nenn” yerine “nenni veya ninni, “ee” yerine “oo, oe, oe”) söylenebilir: Yine hayvan, böcek ve kuş sesleri de değiştirilerek söylenebilir. Bu tür ses değişiklikleri artzamanlı olarak da araştırılabilir, böylece sosyo kültürel yapıya göre ses ve anlam değişiklikleri daha kolay tespit edilebilir.

Bunlardan başka beşik sallanırken kendiliğinden çıkan nefes esaslı sesler de ninnilere eşlik edebilir. Bilhassa dinî içerikli ninnilerde zikir göstergeleri (hu hu hu) buna örnek verilebilir.

Ninniler müzik bağlamında incelense, anlam özellikleri artabilir. Çünkü seslerin anlamı kelimelerin anlamından daha önemlidir: Ninniler bir ezgiyle okunur, her ezgi bir makam ile sunulur. Her makamın kendine has özellikleri vardır, en azından temel bir tonlaması vardır. Bu tonlamalar daha çok ruhsal durumu bildirdikleri için duygusal anlam taşırlar.

Ninni başlangıcında ninniye söyleyene hitap edilir. Genellikle ninnilerde kısa bir hikaye anlatılır. Anne bu hikayeyi çoğu zaman son iki mısradan aktarır. En sonunda hikayeyi cazip hale getirmek için ses tekrarları (E, e, e, ninni, ninni, ninni) yer alır. Ninniler beşik sallama ahengine uygun söylenir, bazen sesler veya ezgi çocuğun durumuna göre ayarlanabilir.

Ninnilerimizin büyük bir bölümü de

dilek ve temenni mahiyetindedir. Çocuğun geleceğiyle ilgili dua biçimindeki istek ve dilekler; nazarla ilgili olanlar; çocuğun ağlamasına engel olacak temenniler; çocuğun çabuk gelişmesi veya çabuk büyümesi; iyi öğrenim görmesi, büyüdüğünde bir işe sahip olması, bunun yanında büyüklerden beklentiler; mal mülk ve zenginlikle ilgili dilek ve temenniler de yer alır. (Bkz. Ayrıntı Çelebioğlu 1995:23-26)

Eee yavruma uyusun da büyüsün
Büyüsün de yürüsün
Yürüsün de okullu olsun
Okusun da iyi insan olsun.

Bu ninnide bebeğin sağlıklı gelişmesi ve iyi bir şekilde eğitilmesiyle ilgili dilek ve istekler vardır. Bir eylemin yerine getirilmesi şartıyla amaç-eylem gerçekleşmektedir. Yani eylemlerin sebep-sonuç ilişkileri vardır: “... uyusun da büyüsün; büyüsün de yürüsün; yürüsün de okullu olsun; okusun da iyi insan olsun”. Biz bu cümlelere dilek-istek cümleleri de diyebiliriz. Söyleyenin bir isteği var; burada ki amaç, bebeğin iyi insan olması. Yalnız bu istek bazı dilek şart cümleleriyle gerçekleşmektedir: Anne, çocuğun uyuyup büyümesini, büyüyüp yürümesini, yürüyüp okullu olmasını istemektedir. Ayrıca fiiller gelişimi ve değişimi gösteren eylem fiilleridir. Daha çok bir durumdan bir duruma geçişi bildirirler.

Bazı ninniler de kişiye özel dua biçiminde yazılmıştır.

Hu, hu, hu billah,
Oğluma uyku ver Allah,
Uyusun da büyüsün Lütfullah,
Ninni yavrum ninni!

(Erzurum)

Ninnilerin kişiye özel yazılması veya söylenmesi, her ninninin orijinal olduğuna bir işaret sayılmaktadır.

3. Edimbilimsel inceleme:

Ninniler, sadece bebekleri susturmak veya onları uyutmak için söylenmez; çocuğu kundağa sararken, kucağa alırken, hoplatılırken ve severken de icra edilebilir. Ayrıca bebeğin gelişim evrelerinin önemli işareti sayılan emekleme, yürüme, konuşmaya başlama ve dişlerinin çıkması sırasında da ninniler söylenir.

Ninni müzik ve ritmik hareketler eşliğinde söylenir. Bu hareketler ise daha çok sallama hareketleridir. Bebek beşikte veya anne kucağında sallanır. Bu yönüyle ninni pragmasemiyotik bir özelliğe sahiptir. Yani ninni sadece metin veya söz olarak değil, müzik (ritim, melodi) ve hareket bağlamında işlev görmektedir. Bazen de sallama başka hareketler eşliğinde de yapılabilir. Bu hareketler dokunma iletişimi işlevleri görürler. Örneğin anne uzuvlarıyla bebeğin herhangi bir yerine dokunur. Bu dokunma biçimi ritmik olabilir, işlevsel olarak sevgi ve şefkat göstergesidir. Monoton bir ritme dayanan dokunmalar zarif ve okşayıcı özelliğe sahiptir.

Ninni söyleme alanı müzik anabilim dalını ilgilendirir. Fakat bu çalışmada metindışı göstergeler de ele alındığından çalışmamızın ortak konusu olmuştur. Ninni söylemede veya çağırmada yapısal özellikler önemlidir. Ninniler sallama hareketiyle başlar ve belirli bir tempoyla devam eder, ancak belirli bir müddet sonra tempo düşmeye başlar ve sonunda bebek uyur ve uyuyunca hareket durur. Söyleme de bu sallama hareketine paralel olarak gerçekleşir: belirli bir ses temposuyla başlayan ninni çocuğu amacı doğrultusunda etkileyene kadar sürer, belirli bir anda dönüm noktasına ulaşır ve yavaş yavaş inişe geçer. İnişler belirli bir melodiyle zenginleşir ve etkisi-

ni gösterirler. Ninni sesleri yumuşak, okşayıcı ve sıcaktır. Seçilen sesliler ve sessizler ince ve yumuşaktır. Az, küçük ve basit sesler vezin veya ritim oluşturmaya çok müsaittir. Bunların tekrarı da kolay olur, tekrarlar da tempo ve hareket doğrultusunda önemli bir etki bırakır.

Ninniler genellikle geleneksel ezgi sistemiyle söylenir. Türk müziğinde ninni ezgileri müşfik, dinlendirici ve sakinleştiricidir. Önemli olan bebeğin tarzına uygun ninniye bulabilmektir. Bebekler genellikle Hüseyini ve Uşşak makamındaki ninnilerden hoşlanırlar. Ancak, Hicaz, Rast gibi makamlar ile söylenen ninniler de vardır. Bazen bebek makamı sevmezse; yani ninni işlevini yerine getirmezse, hemen başka bir makama geçilir. Ayrıca düşük tempolu, uzun sesli Türk Sanat Müziği eserlerini de ninniye uyarlamak mümkündür. Bu musiki yapısıyla ninniler amacına ulaşır; bebeği sakinleştirir, dinlendirir ve uyutur. Sadece sakin çocuklar değil huysuzluk yapan çocuklar da ninni sayesinde sakinleştirilir, bu sakinleştirme şekli çoğunlukla tehdit edici ve zorlayıcıdır. Sözler tehdit edici de olsa, tempo sakinleştirici etki gösterir.

Ninni ezgileri anlam açısından incelenecek olursa, karşımıza şu çıkar: Müziğin öncelikli işlevi duygusal anlam taşınması veya karşıdaki kişide duygusal anlamları çağrıştırmasıdır. Müziksel göstergelerinin anlamı ses, ritim ve melodi etkisi açısından incelenebilir. Ninni melodisi hareket eşliğinde gerçekleştiğinden ses ve hareket göstergeleri birlikte anlam kazanır. Her toplumun ninni ezgilerinin duygusal bir anlamı vardır. Annenin sesinin bu melodiye bürünmesi çocuktaki duygusal alıcı merkezlerini harekete geçirmekte ve onu etkilemekte-

dir. Ninnilerde her göstergenin bir anlamı vardır. Hareketlerde sakinleştirme ve oyalama gibi anlamlar saklıdır. Sesteki tekdüze tempo çocuğu uysallaştırır. Vurgulamalar sakinleştirici, ikaz edici veya uyarıcı bir anlam çağırıştırır. Sesleri renklendirme ise etkinin devamını sağlar.

Ninnilerin anne açısından da anlamı vardır. Annenin içinde bulunduğu durumu ifade eder. Üzüntülü, sevinçli, korkulu anların dışı vurulmasını sağlar.

Ninni derim dertli dertli,
Uyur oğlum tatlı tatlı,
Benim yavrum pek kıymetli!
Uyu yavrum ninni ninni!

Bu ninnide annenin ruhsal durumu dile getirilmiştir: anne dertlidir. Çocuğun rahatlığı için her türlü sıkıntıyı sineye çektiğini de görüyoruz: „Uyur oğlum tatlı tatlı“.

Ninnilerde ah, of çekmek, hıçkırma, gülme, kızmak gibi çağrıştırma öğeleri vardır. Tabi ki bunların da belirli anlamları vardır. Ninni seslerinin geniş bir yelpazeye sahip olması, yani renkli olması çok çeşitli anlamlamaların yapılacağına bir işarettir. Yine sözdizim içerisindeki duraklar, vurgular üsluplaşmış ve kendilerine göre anlam kazanmışlardır.

Ninnilerde, diğer müzik parçalarında olduğu gibi çeşitlilik vardır; bu farklı göstergeler sembolik değer taşırlar. Karbusieký (1990:37) her müziksel birimin sembol karakteri taşıyacağına işaret etmiştir. Sembollerin bizim duygusal melekelerimize uygun olması ve duygularla yorumlanabilir olması gerekir. Müzikte aranan bir başka özellik de farklı sembollerin aynı anda ortaya çıkmasıdır. Ninnilerde ritme, ahenge ve melodiye dayanan sembollerin bir bütün olarak ortaya çıkması söz konusudur.

Ninnilerin sesletiminde göstergelerin somut olarak anlamlarının olması gerekmez, çünkü ninnilerde daha çok duygusal göstergeler hakimdir ve bunların sembolik anlam değerleri vardır. Belirli imajlarla çağrıştırılan ses sembolüğü; belirli tempoda giden, yükselen veya alçalan ses seyri, ses sıklığı gibi unsurlar dolaylı anlam taşırlar. Ortalığın kararması ve akşam olması ninniye bir ses rengi katar: yavaş, sakin bir tempoyla ninni söylenir ve dolayısıyla ses sıklığı azalır. Ağlayan bir bebeğin beşiğinin hızlı sallanması, sert ses tonunun kullanılması sözsöz ifadelerin anlamı farklı da olsa söyleniş biçimiyle anlamlamayı değiştirir, duygusal anlamlamayı meydana getirir.

Kısaca ninniler alıcıda duygusal ve bedensel tepkime meydana getirirler. Düşük bir ses veya yavaş bir tempoyla söylenirse nefes alıp vermeyi etkiler ve kalp atışlarını uygun hale getirir. Çocuk uyumak için fiziksel olarak hazır hale gelir ve sonunda uyur. Ninniler çocuğu sadece fiziksel olarak uykuya hazır hale getirmekle kalmaz, yukarıda belirtilen duygusal ses göstergelerinin etkisiyle psikolojik olarak çocuğu uykuya şartlandırır.

3.1. Ninni sözeylemleri:

Davranışçı kurama göre dil bir davranış ve tavır biçimidir. Yani dilsel davranışlar vardır. Austin (1955), davranışların dil aracılığıyla gerçekleştiğini söyler. Dilsel davranış aynı zamanda sözeylemdir.

Doğan Aksan'a göre sözeylem kuramı, dildeki ifadeleri, bunları üreten kişilerin niyet ve amaçlarıyla birlikte ele alır ve sözle eylem arasındaki ilişki ve karşıtlıkları inceler. Bu kuram dilin ruhsal olay ve durumlarla iç içe bulunan bir söz ve eylem bütünü olduğu düşüncesini

ileri sürer. Kuramda iletişimin temel öğeleri sözcük ya da cümle değil, konuşma işlemi ve konuşma eylemidir, yani dilin kullanılmasıdır (Aksan 1999: 153). Sözle eylem, aynı anda gerçekleşen, söylenenle amaçlananın aynı olduğu sözcelelerin ifadesidir. Sözeylemin üç çeşidi vardır. Birincisi *düz sözeylem* (locutionary act); niyet, dilek, istek ve bildirme görevi yapar. İkincisi *edimsel eylem* (illocutionary act); uyarma, vaat etme, buyurma eleştirme, onaylama, özür dilemeyi ifade eder. Üçüncü çeşidi de *etkileyici eylem* (perlocutionary act); dinleyen kimsede şaşırma, sevinme ve rahatlamayı sağlar. (Aksan 1999: 154) Bir söz eylem, dil içi ve dil dışı faktörlere bağlı olarak anlamlandırılabilir (Petöfi 1981: 127).

Ninni dilin edebî iletişim aracılığıyla davranışa dönüştüğü tipik işlevsel manzuma bir türdür. Söylenilen her söz davranış ve tutuma yöneliktir. Her dilsel tutum ve davranış aynı zamanda sözeylemdir. Bir sözeylem farklı dilsel eylem bölümlerinden oluşur (ifade eylemi, kelime, cümle ve metinleri her yönüyle meydana getiren ve telaffuz ettiren eylemdir.)

Aşağıdaki ninnide bu sözeylem çeşitlerini inceleyeceğiz:

E Yavruma e,e,e,
Uyusun da büyüsün ninni,
Bayramlarda yürüsün e,e,e
Ağlama yavrum ağlama,
Üç gün kaldı bayrama
Ninni yavrum ninni, ninni

Bu ninni dizeleri sadece metin bağlamında ele alınırsa ilk iki dizede düzsöze dayalı eylem vardır. Sözeylem cümleleri genellikle bir alıcıya hitap eder; burada muhatap bebektir. Adeta bebekle bir konuşma yapılmaktadır. Bu konuşma düzsöz eylemi ile gerçekleşmektedir.

Ayrıca buyrum anlamını veren ünlem işareti kullanılmamıştır. Dizelerde iki temenni niyeti saklıdır: bebeğin uyuyup büyümesi ve bayramlarda yürümesidir. Fakat yukarıdaki dizeler geleneksel ninni söyleme tarzına dayalı olarak incelenirse, yani metin dışı faktörlere dayalı olarak incelenirse o zaman edimsel sözeylem işlevi görülür. Bu tür ifadeler, söyleyen kişinin niyetine bağlı olarak rica, uyarma, kızma, buyurma veya sitem işlevi doğrultusunda söyleniyorsa edimsel sözeylem olabilir. Bu ninnide bebeğin uyuması ve ağlamayı durdurması için caydırıcılık vardır. Söylenen bu sözeylemlerden sonra genellikle bebek uyur veya sakinleşir. Yani eylem hedefine ulaşabilir. Yalnız bu tür sözeylemlerde dilsel eylemin hedefine ulaşip ulaşmaması çok önemli de değildir.

Edimsel sözeylem ifadelerini tanımak için edimsel belirleyicileri de göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlar ses esasına dayanan ve ritmik amaçlı olarak söylenen ve dildışı (paraverbal) denilen, -bazen araç bazen de amaç olabilen- tamamlayıcılarıdır. “E Yavruma e, e, e”; “Ninni yavrum ninni, ninni!”; bu anlamlı ve anlamsız ses tekrarlarında olduğu gibi.

Ninnilerde olumlu ve olumsuz pekiştirme görevi yapan sözeylem biçimleri de vardır. Bunların bebekler üzerinde mutlaka etkileri görülür. Örneğin bazı anneler çocuklarını korkutarak uyuturlar. Şayet amaçlanan etki görülmezse, ninni başka bir şiirsel anlatım biçimine dönüşür; dolayısıyla işlevsel özelliğini kaybeder.

4. Sonuç

Ninniler diğer şiir türlerine göre farklı karakteristik özellikler gösterirler. Her şeyden önce geniş halk kitleleri tarafından yaygın olarak kullanıldığı için

oluşum ve kullanım biçimleri farklıdır. Daha çok sesletime göre oluşturulmuştur ve yapısal özellikleriyle işlevsel anlam kazanırlar.

Ninniye işlevsel hale getiren özelliği, onun 'açık yapı' ya sahip olmasıdır. Bu yapı metin, sesletim, alıcı ve verici bağlamında ortaya çıkmaktadır. Ninnilerin oluşum sürecini ve bu oluşumda yer alan göstergeleri şöyle açıklayabiliriz: Ninnilerin bir ana metni bir de yan metinleri vardır. Ana metin düz şiirsel metin; yan metin sesletim yoluyla oluşan metindir. Ana metinde görsel bir sesletim vardır. Metinler anlamlı, anlamsız seslere göre yapılaştırılmıştır. Adeta müzik göstergeleri yazıya dökülmüştür. Okuru söylemeye zorlar gibidir.

Ninni metinleri bir melodiyle söylendiği zaman işlevsel anlamına kavuşur. Melodinin kendisi, metin ve söyleyen kişiden bağımsız olarak bir mesaj niteliği taşır. Ayrıca söyleyen kişi, kendi melodi anlayışı ve ruhsal durumu doğrultusunda makam oluşturur. Söylenen ninni yeni bir bağlamla ortaya çıkar ve yeni bir bildirimde bulunur: yani biçim ve içerik yeniden oluşur.

Ninnilerin işlevsel sonucun görülebilmesi için alıcı faktörünü de göz önünde bulundurmak gerekir. Ninnilerin iki türlü alıcısı vardır. Birincisi yapısal anlamı algılayan alıcı, ikincisi içeriksel anlamı alımlayan alıcıdır. Aslında edebî iletişimin muhatabı bebektir, fakat bebekler sözlerin anlamlarını anlayamazlar. Onlar önce söylenen metinlerin ses yapısını algırlar, daha sonra söyleniş biçimine şartlanırlar. Şartlanma işlevsel bir sonuç meydana getirir; böylece çocuk sakinleşir ve uyur. Bu anlamda bebekler sadece görünen alıcıdır. Asıl söylenenlerin içeriksel anlamının muhatabı, onu

söyleyen kişidir, yani annedir. Anne hem verici hem de gölge alıcıdır.

Yapılan araştırmada işlevsel anlamın alıcıya ve vericiye olan etkisini edimbilim ortaya çıkartmıştır. Bu etki ise biçim ve içerik düzleminde yer alan sözöylemler aracılığıyla sağlanmıştır. Sözöylemler hedef alıcıya şöyle tesir etmektedir: Bebek duyduğu sesi algılar, algılanan düz yapısal anlam şartlanma yoluyla durum değişikliğine yol açar. Artık pratik sonuç veren edimsel eylem yapılmaktadır; o da sakinleşme ve uyumadır. Annede ise durum biraz daha farklıdır. O belirli bir niyetle söylediği ninni sözlerini yeniden alımlar. Seslendirdiği bu ikinci ninni yeni bir etki gösterir. Bu etki annede meydana gelen ruhsal durum değişikliğidir. Yani durumsal bir sözöylem meydana gelir.

Çalışmadan kısaca şu sonuçları çıkarabiliriz. Ninniler işlevsel amaçla yazılıp söylenmektedir. Bu nedenle ninnilerin yüzeysel ve derin yapıları da farklıdır. yüzeysel ve derin yapının işlevsel özellik kazanabilmesi için metiniçi göstergelerin metin dışı bağlamlarla birlikte ele alınması gerekir. Yani işlevsel anlamı oluşturan sözöylemlerin sadece metin düzleminde değil, alımlama düzeyinde de incelenmesi gerekir; ancak bu yolla gerçek anlamda sözlerin eyleme dönüşüp dönüşmediği gözlemlenebilir.

Pratik sonuçları itibarıyla ninniler çok yönlü işleve sahiptir. Bu işlev kullanıldığı alana göre değişir. Örneğin psikolojik bağlamda rahatlatıcı, güven verici, telkin edici, motive edici ve caydırıcıdır; biyolojik olarak büyümeyi kolaylaştırır; tıbbi manada bazı rahatsızlıkları engelleyicidir; eğitim açısından çocuğun sosyalleşmesine ve çok yönlü olarak eğitilmesine katkıda bulunur; sanat ve edebiyat anlamında estetik yetiyi geliştirir;

anne ile maddî ve manevî bağlarını güçlendirir; sözlü ve sözsüz iletişimi sağlayan dil yetisini geliştirir; dinî bağlamda inancı geliştirir. Bu nedenle ninnilerin bu alanlarda da ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir.

NOTLAR

¹ 20.yüzyılın ilk yarısı içinde Charles Bally'nin çalışmalarıyla ortaya çıkan deyişibilim, dilbilim yöntemlerini kullanarak edebî metinleri çözümlenmektedir. Deyişibilim, anlama ulaşmak için dilin kullanımını en küçük ses biriminden başlayarak en büyük yapı taşına kadar incelemek gerektiğini ileri sürmektedir.

² Bu çalışmada yer alan ninni metinleri Amil Çelebioğlu'nun Türk Ninniler Hazinesi (1982) adlı eserinden alınmıştır.

KAYNAKLAR

1. Aksan, Doğan (1999). Analambilim. Ankara: Engin Yayınları.
2. Artun, Erman (2000). "Tekirdağ'da Ninni Söyleme Geleneği" Türk Halk Kültürü Araştırmaları Dergisi. Sayı 1997/275. Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
3. Boratay, Pertev Naili (1991). Folklor ve Edebiyat 2-1982, İstanbul: Adam Yayınları.
4. Bentele, Günter (1978). Semiotik. Grundlagen und Probleme. Stuttgart: Kohlhammer.
5. Brekle, Herbert E.(1982). Semantik: Eine Einführung in die sprachwissenschaftliche Bedeutungslehre (3.Aufl.). München: Fink.
6. Busse, Dietrich (1991). Diachrone Semantik und Pragmatik. Tübingen: Niemeyer.
7. Busse, Dietrich (1994). Auf der Suche nach der vollkommenen Sprache. München: Beck.
8. Çelebioğlu, Amil (1982). Türk Ninniler Hazinesi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
9. Çelebioğlu, Amil (1995). Türk Ninniler Hazinesi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
10. Dilein, C. (1989). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
11. Eco, Umberto (1972). Einführung in die Semiotik. Autorisierte deutsche Ausgabe von Jürgen Trabant. München.
12. Eco, Umberto (1972). Einführung in die Semiotik. München: Beck.
13. Eco, Umberto (1994). Einführung in die Semiotik (8. Aufl.). München: Beck.

14. Fish, age.. s.161
15. Hofmann, Th. R (1993). Realms of Meaning, an Introduction to Semantics, London New York, s. 302.
16. Jakobson, Roman (1993). Semiotik - ausgewählte Texte (1. Aufl.). Frankfurt/Main: Suhrkamp.
17. Karakaya, Zeki (1998). Edebî Bir Söylem Olarak Sözsüz Aktarım. Samsun: Etüt Yayınları.
18. Karbusicky, Vladimir (1990). Sinn und Bedeutung in der Musik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
19. Kaşgarlı Mahmud. (1941). Divanü Lügati't Türk. Çev. Besim Atalay. Ankara.
20. Karadağ, Metin (1996). Türk Halk Şiiri. Balıkesir: Akademi Yayınları.
21. Kıran, Zeynel – Ayşe (2000). Yazınsal Okuma Süreçleri (Dilbilim, Göstergibilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler). Ankara: Seçkin Yayınevi.
22. Levinson, Stephen C. (1994). Pragmatik. Çev. Ursula Fries (2. Aufl.). Tübingen: Niemeyer.
23. Lotmann, Jürj M. (1972): Die Struktur literarischer Texte, München.
24. Lyons, J. (1977). Semantics, Cambridge, London.
25. Morris, Charles W.(1988). Grundlagen der Zeichentheorie. Frankfurt/Main:Fischer Taschenbuch.
26. Morris, Charles. W. (1981): Zeichen, Sprache und Verhalten, Frankfurt: Ullstein Verlag.
27. Noeth, Winfried (1985). Handbuch der Semiotik. Stuttgart: Metzler.
28. Nuyts, Jan(1987). A comprehensive bibliography of pragmatics(4th ed.). Amsterdam: Benjamins.
29. Özünlü, Ünsal (1997). Edebiyatta Dil Kullanımları. Ankara: Yayımcılık.
30. Rifat, Mehmet (1992). Göstergibilimin ABC'si. İstanbul: Simavi Yayınları.
31. Şirin, Mustafa Ruhi (1990). Ninni Bebeğim Ninni; Ninni Şiirleri Antolojisi. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı yayınları.
32. Tunalı, İsmail (1984). Sanat Ontolojisi. İstanbul: Sosyal Yayınları, 3. Baskı.
33. Wunderlich, Dieter (1991). Arbeitsbuch Semantik (2. Aufl.). Frankfurt/Main: Hain.
34. Yücel, Tahsin (1995). Yazın. Gene Yazın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.